

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

ТКАЧЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 378.01/09:[373.011.3-051:811]:17.022.1](477)(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ
МОВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Глухів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Курок Віра Панасівна,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка, завідувач
кафедри технологічної і професійної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лузан Петро Григорович,
Інститут професійно-технічної освіти НАПН
України, головний науковий співробітник
лабораторії науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах;

доктор педагогічних наук, професор
Данилюк Сергій Семенович,
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького, завідувач кафедри педагогічних
наук, освітнього та соціокультурного менеджменту;

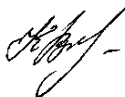
доктор педагогічних наук, професор
Бондаренко Володимир Іванович,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет», завідувач кафедри загальнотехнічних
дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи.

Захист відбудеться «09» грудня 2020 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 56.146.01 у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка за адресою: вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за адресою: вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

Автореферат розіслано «09» листопада 2020 р.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

В. І. Ковальчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна професійна освіта як основа економічного добробуту держави, важливий складник сталого розвитку суспільства, запорука професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості впродовж усього життя потребує педагога нового типу. У сучасній соціально-економічній ситуації загострюється конкуренція на ринку освітніх послуг. Ринкова економіка актуалізує попит на конкурентоспроможних на європейському й світовому ринках праці, мобільних, комунікативно компетентних членів суспільства, яким притаманні лідерські якості, психологічна стійкість, професійні знання, адаптовані до ринкових умов, творча активність, впевненість у собі, здатність адаптуватися в умовах середовища, репрезентувати себе тощо. Значно розширились вимоги і до вчителя іноземних мов, зокрема, виникли нові форми роботи, які він повинен опанувати, щоб задовольнити виклики сьогодення, підвищити соціальний успіх і забезпечити вдалу репрезентацію себе як професіонала в педагогічному й інших середовищах.

З огляду на це професійний імідж як складник ділової культури вчителя іноземних мов нового покоління наразі стає затребуваною професійно-особистісною характеристикою, необхідним атрибутом соціально-професійних взаємин і здійснює визначальний вплив на споживачів освітніх послуг.

У ситуації, що склалася, значна частина наявних моделей підготовки фахівців освітньої галузі, в тому числі й учителів іноземних мов, перестала задовольняти умови ринку праці, що зумовлює необхідність їх оновлення з урахуванням цивілізаційних викликів – гуманізації та демократизації сучасного суспільства, зростання соціальної ролі особистості, розвитку її інтелектуального й творчого потенціалу, позиціонування освіти як рушійної сили розвитку громадянського суспільства, динаміки наукової й технічної модернізації, потреби у швидкій адаптації в умовах інформаційно-технологічного суспільства.

Основні напрями політики України щодо забезпечення сталого розвитку вітчизняної системи освіти, її відповідності світовим стандартам та створення умов для формування особистісних професійних якостей фахівця та високого рівня його професіоналізму відповідно до сучасних викликів, розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України відображено в Конституції України (1996), законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014). У Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. (2015), у матеріалах Туринського процесу (2010) та Брюггського Комюніке «Про зміцнення європейського співробітництва у сфері професійної освіти і навчання на період 2012–2020 рр.» (2010) акцентується увага на забезпеченні економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації

педагогічних працівників та підвищення їхнього соціального статусу як пріоритетного напрямку державної політики. У Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) наголошено на дотриманні принципу пріоритетності людини як основи реформування освітньої системи в цілому; зміщенні акцентів із вузькопрофільного підходу до підготовки педагога на його особистість з урахуванням професійно-особистісних якостей, соціальних функцій та ролей у суспільстві.

Утім становлення професійного іміджу в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) багато в чому відбувається стихійно, відсутня єдина цілісна система його формування, надто обмеженим є застосування в освітньому процесі ЗВО іміджевих технологій, переорієнтація складників нинішньої педагогічної системи на засади сучасних наукових концепцій є вкрай повільною.

Підґрунтям дослідницького пошуку розв'язання проблеми цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов слугували ідеї, сформульовані в працях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі історії та філософії освіти (В. Андрущенко, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, С. Лісова, В. Луговий, В. Майборода, С. Ніколаєнко, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Шинкарук та ін.); теоретичних і методичних засад професійної освіти (В. Бадер, Л. Бірюк, С. Гончаренко, А. Грітченко, В. Курок, П. Лузан, Н. Ничкало, В. Радкевич, С. Сисоева та ін.); неперервної професійної підготовки впродовж життя (С. Барбіна, С. Гончаренко, В. Луговий, Н. Ничкало); проектування педагогічних систем (П. Анохін, В. Беспалько, О. Дубасенюк, В. Краєвський, В. Кузьмін, Н. Кузьміна, Т. Лазарева, Є. Лодатко, З. Решетова, О. Спірін, Г. Щедровицький); теоретико-методологічних та методичних основ фахової підготовки вчителів іноземних мов (В. Безлюдна, О. Бігич, С. Данилюк, І. Задорожна, О. Казачінер, М. Князьян, І. Костікова, Л. Морська, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, В. Черниш); історичного контексту підготовки вчителів іноземних мов (А. Бердичевський, О. Варникова, М. Ветчинова, Н. Гончаренко, А. Долапчі, М. Князьян, В. Махінов, О. Мисечко, І. Мозгова, О. Околович, І. Соколова, Ю. Шелест, О. Шмирко та ін.); формування професійної майстерності майбутніх фахівців, їх професійних якостей, готовності до різних видів діяльності (В. Борисов, В. Іщенко, В. Ковальчук, О. Локшина, Л. Пуховська, Л. Хоружа, М. Мартінет та Д. Реймонд, В. Федяєва та ін.); психології особистості та її діяльності (Г. Балл, С. Багишев, В. Давидов, Е. Зеєр, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Рибалка, С. Рубінштейн, І. Якиманська); природи та поведінки людини в суспільстві (К. Роджерс, З. Фрейд, К. Хорні, Т. Шибутапі, К. Юнг та ін.); теоретичних засад іміджування (А. Панасюк, Г. Почепцов, В. Шепель); конструювання професійного іміджу працівників освітньої сфери (О. Бекетова, В. Бондаренко, М. Варданян, О. Горовенко, Ю. Дзязевич, Т. Довга, В. Ісаченко, А. Каложний, О. Ковальова, І. Ніколаєску, О. Перелигіна, О. Попова, Н. Прус, І. Размолодчикова, Н. Тарасенко та ін.).

Відзначаючи беззаперечну теоретичну і практичну значущість результатів досліджень названих учених, наголосимо на недостатній розробленості теоретичних і методичних засад формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов (ІМ) у педагогічних закладах вищої освіти. Загалом здобуті результати не були системно узагальнені, зокрема, не знайшли належного обґрунтування такі питання: про сутність та структуру професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, критерії, показники та рівні його сформованості; про принципи, фактори та умови формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки; специфіку застосування інноваційних методик на основі поєднання педагогічних та іміджевих технологій і технік у процесі професійної підготовки студентів. Зазначимо також відсутність досліджень, у яких науково обґрунтовано педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО, яка б на основі нагромадженого досвіду та актуальних здобутків забезпечувала підготовку вчителів іноземних мов, конкурентних на ринку праці, здатних здійснювати професійну діяльність на нових концептуальних засадах, утілювати державну політику розвитку особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб.

Аналіз тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти, теоретико-методичних праць сучасників та власний досвід дозволили виявити низку суперечностей, подолання яких сприятиме іміджевій підготовці майбутніх учителів іноземних мов, між:

- об'єктивною потребою суспільства у висококваліфікованих та конкурентоспроможних учителях іноземних мов, здатних адаптуватися до змінних умов та репрезентувати себе в професійному й інших середовищах, та недостатнім рівнем сформованості професійного іміджу у випускників педагогічних ЗВО, неспроможністю усталеної роками підготовки забезпечити таку потребу;

- вимогами Національної рамки кваліфікацій, проєкту Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» до загальних та професійних компетентностей педагога та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних основ реалізації ідей іміджології в освітньому процесі педагогічних вишів;

- новітніми завданнями педагогічних закладів вищої освіти щодо підготовки конкурентоздатних, висококваліфікованих учителів іноземних мов зі сформованим професійним іміджем та низькою готовністю науково-педагогічних працівників до використання інструментарію іміджології в освітньому процесі;

- необхідністю підготовки висококваліфікованих учителів іноземних мов зі сформованим професійним іміджем та недостатнім навчально-

методичним та дидактичним забезпеченням змісту освіти майбутніх учителів іноземних мов щодо цього процесу.

Соціальне значення й актуальність якісної іміджевої підготовки майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти, виявлені суперечності, недостатній рівень теоретичної вивченості та практичної розробленості зазначеної проблеми зумовили вибір теми дослідження **«Теоретичні і методичні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за темою «Професійно-особистісне становлення майбутнього фахівця у вищій школі в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору» (номер державної реєстрації 0117U004243).

Тему дисертації затверджено вченою радою Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 13 від 24.06.2015 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Мета дослідження: з'ясувати концептуальні ідеї, визначити методологічні підходи, обґрунтувати принципи та педагогічні умови і на їх основі розробити педагогічну систему формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти та експериментально перевірити її ефективність.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **завдання**:

1. Схарактеризувати вимоги до особистості вчителя в системі суспільно-культурних цінностей як передумову формування його професійного іміджу; виявити особливості становлення та розвитку системи професійної підготовки вчителів іноземних мов в Україні.

2. З'ясувати стан розробленості проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у вітчизняній та зарубіжній освітній теорії та практиці.

3. Визначити поняття «професійний імідж майбутніх учителів іноземних мов» та уточнити структуру феномену.

4. Розробити й науково обґрунтувати авторську концепцію цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти, обґрунтувати методологічні підходи.

5. Визначити принципи та виявити педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

6. Розробити й науково обґрунтувати педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти, спроектувати її структурно-функціональну модель.

7. Визначити цілі та обґрунтувати технологію структурування змісту підготовки майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти на засадах іміджології.

8. Визначити та обґрунтувати форми, методи та технології формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

9. Експериментально перевірити ефективність запропонованої педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

10. Здійснити прогностичне обґрунтування перспектив професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти на засадах іміджології.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна система цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

Концепція дослідження. Провідна ідея дослідження ґрунтується на розробленні та впровадженні в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти такої педагогічної системи, яка в результаті модернізації складових освітнього процесу з використанням інноваційних методик на основі поєднання педагогічних та іміджевих технологій та технік, а також залучення можливостей неформальної та інформальної освіти з метою реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти сприятиме підвищенню рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, уможливить їх успішне репрезентування себе як професіоналів у педагогічному й інших середовищах, а отже, забезпечить соціальний успіх і конкурентоспроможність у сфері освітніх послуг.

На основі зіставлення підходів учених, власного теоретичного пошуку професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов визначено як статусно-рольову характеристику, що об'єднує систему зовнішніх і внутрішніх індивідуальних та професійних якостей і компетентностей фахівця, що виявляється, підтверджується і розвивається в процесі набуття ним соціально-професійного досвіду і покликана створити в громадськості образ соціально-професійної ролі, яку він конструює.

Концепція спрямовує науковий пошук на досягнення мети і завдань іміджевої підготовки майбутніх учителів іноземних мов у єдності трьох взаємопов'язаних концептів: *методологічного, теоретичного і технологічного.*

Методологічний концепт системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки в ЗВО охоплює сукупність загальнонаукових і конкретно-наукових підходів до вивчення проблеми, а саме: системного, що дозволяє розглядати професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов як сукупність структурних і функціональних складників та взаємозв'язків між ними; синергетичного, що вможливує розуміння професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов як відкритої та нелінійної педагогічної системи, що є складним поєднанням динамічних та інтерактивних явищ; соціокультурного, що дозволяє простежити реальний процес становлення та розвитку суб'єкта, яким є здобувач вищої освіти, під впливом освіти; особистісно орієнтованого, спрямованого на забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і потреб, створення умов для самореалізації та підготовки до самостійного навчання впродовж життя; діяльнісного, скерованого на залучення здобувачів освіти до поетапного виконання навчальних завдань, при якому репродуктивні, виконавчі дії послідовно замінюються продуктивними, творчими, що забезпечує дієві зрушення в опануванні ними певних видів діяльності та набуття досвіду професійної діяльності; аксіологічного, що має на меті засвоєння здобувачами вищої освіти норм і вимог до поведінки вчителя, що у своїй сукупності впливають на формування його цінностей та установок, визначають характер його ставлення до різних суб'єктів освітнього процесу; акмеологічного, зорієнтованого на створення умов для формування ціннісних установок і розвиток мотивації майбутніх учителів іноземних мов; компетентнісного, пріоритетною освітньою метою якого є підготовка фахівця, здатного ефективно реалізовувати свій інтелектуально-творчий потенціал, вмотивованого і підготовленого до продуктивної професійної діяльності, розв'язання соціально-виробничих ситуацій, до самореалізації, саморозвитку, саморуку; технологічного, що передбачає спрямованість навчальної діяльності на оптимізацію та забезпечує відповідність результату діяльності поставленим цілям, гарантує високі результати навчальної діяльності; інтеграційного, суть якого полягає в здійсненні процесів об'єднання за всіма складовими педагогічного процесу (зміст, форми, методи, засоби тощо), результатом чого є: розширення освітніх функцій (інтегративна функція); інноваційність навчання (інтегроване навчання); гарантоване досягнення міждисциплінарних цілей (інтегровані технології); нові результати навчання (всебічно розвинута особистість).

Окреслені вище методологічні підходи доповнюють один одного, розкриваючи шляхи розв'язання багатоаспектної проблеми, і визначають головні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО.

Теоретичний концепт ґрунтується на філософських позиціях теорії пізнання та її основних принципах, ідеях і теоріях педагогіки, що стосуються

наукових основ професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, їх особистісного і професійного становлення. Означені положення вможливають теоретичне обґрунтування наукових понять і категорій дослідження, виявлення і обґрунтування педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО; визначення засад формування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців; розроблення моделі системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі їх навчання у ЗВО, а також організацію експериментального дослідження, науковий опис досліджуваних фактів і явищ, їх аналіз, узагальнення й синтез.

Підґрунтям для виконання дослідження слугувала постмодерністська філософія освіти, що спирається на принципово новий образ людини та її місце в Універсумі, особливістю якої є її гуманістична спрямованість і ціннісна багатогранність. Особливого значення надають рольовим теоріям особистості (Г. Блумер, Н. Гросс, Р. Кан, Р. Лінтон, Дж. Мід, Я. Морено, Т. Парсонс, Ж. Піаже, Дж. Ротгер, М. Шеріф та ін.).

Технологічний (методичний) концепт репрезентує педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти і передбачає розроблення, впровадження та апробацію методичного забезпечення цього процесу. На практичному рівні він уможливує експериментальну перевірку ефективності розробленої педагогічної системи з використанням розроблених засобів діагностування рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

На різних етапах наукового дослідження для вирішення поставлених завдань використано такі **методи**:

– *теоретичні*: порівняльний аналіз наукових джерел із філософії, соціології, педагогіки, нормативних, законодавчих актів – для з'ясування стану розробленості проблеми, ознайомлення з вітчизняним і зарубіжним досвідом іміджевої підготовки фахівців у вищій школі, уточнення поняттєво-категоріального апарату дослідження; визначення змісту і структури професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; синтез – для обґрунтування методологічних основ дослідження, розроблення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; системний аналіз – із метою визначення компонентів педагогічної системи та обґрунтування педагогічних умов; моделювання – для проектування концептуальної та структурно-функціональної моделі педагогічної системи; систематизація та узагальнення – для формулювання висновків, педагогічного прогнозування;

– *емпіричні* – спостереження, метод експертного оцінювання, анкетування, тестування, бесіда – для визначення педагогічних факторів і умов формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та рівнів його сформованості у здобувачів освіти, вивчення їхніх іміджевих характеристик; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) –

для вивчення процесу формування професійного іміджу, конкретизації методики його цілеспрямованого формування та перевірки ефективності розробленої педагогічної системи;

- *математичної статистики* – кореляційний аналіз для встановлення валідності та надійності діагностичного інструментарію; непараметричні методи для перевірки статистичних гіпотез опрацювання даних педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- розроблено й науково обґрунтовано концепцію цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти, яка є теоретичним підґрунтям їхньої професійної підготовки і спрямована на модернізацію складників освітнього процесу, що вможливорює набуття майбутніми фахівцями загальних та професійних компетентностей відповідно до вимог професійного стандарту та сприяє підвищенню їхнього соціального успіху і конкурентоспроможності у сфері освітніх послуг; в її основу покладено розроблення індивідуальних траєкторій формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та їх реалізацію засобами формальної, неформальної та інформальної освіти;

- розроблено й науково обґрунтовано педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти, яка структурно відображає компоненти освітнього процесу і складається з підсистем цілей, змісту, методів, засобів, форм навчання та контролю; забезпечує подолання наявних у практиці суперечностей за рахунок реалізації ідей іміджології в освітньому процесі ЗВО та поєднання педагогічних й іміджевих технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців;

- спроектовано структурно-функціональну модель педагогічної системи як логічний конструкт, що цілісно відображає мету, зміст, засоби та педагогічні умови, що з найбільшою ймовірністю забезпечують позитивний результат іміжевої підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах педагогічного вишу; унаочнює процес поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов і складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового (мета, завдання, методологічні підходи та принципи), змістового (компоненти професійного іміджу, змістові лінії, змістові концентри, засоби реалізації змісту формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ), процесуального (етапи формування професійного іміджу, педагогічні та іміджеві технології, різновиди діяльності, організаційні методи та форми), оцінювально-результативного (критерії, показники і рівні його сформованості та очікуваний результат) блоків;

- виявлено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних

зкладах вищої освіти: забезпечення індивідуальної траєкторії формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; створення алгоритму формування професійного іміджу на основі впровадження наскрізних навчальних програм дисциплін; підготовка науково-педагогічних працівників до впровадження ідей іміджології в освітньому процесі педагогічних ЗВО; інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти на засадах інноваційного підходу; використання квазіпрофесійної діяльності як засобу успішного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

- визначено поняття «професійний імідж учителя іноземних мов», під яким розуміємо статусно-рольову характеристику, що об'єднує систему зовнішніх і внутрішніх індивідуальних та професійних якостей і компетентностей фахівця, що виявляється, підтверджується і розвивається в процесі набуття ним соціально-професійного досвіду і покликана створити в громадськості образ соціально-професійної ролі, яку він конструює;

- визначено та обґрунтовано прогностичні напрями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в аспекті формування в них професійного іміджу, а саме: 1) затвердження Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», розроблення стандарту вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта для першого (бакалаврського) рівня, ініціювання розроблення окремих вимог для вчителів-предметників; 2) підвищення соціального статусу вчителя, престижу педагогічної професії за рахунок продовження реформи оплати праці освітян, зокрема, розроблення механізму її поступового підвищення, та створення належних умов праці; 3) розроблення та затвердження кодексу етики педагогічного працівника та аксіологізація професійної підготовки майбутніх учителів ІМ; диверсифікація освітніх програм, орієнтованих на різні цільові групи, що забезпечать індивідуальні освітні траєкторії та постійну навчально-методичну підтримку майбутніх учителів ІМ; формування змісту професійної підготовки на міждисциплінарній основі з обов'язковим визначенням наскрізного іміджевого складника в компонентах загальної й професійної підготовки; організація середовища для набуття майбутніми вчителями іноземних мов досвіду іміджотворчої діяльності на етапі професійної підготовки в педагогічному ЗВО;

удосконалено:

- структуру професійного іміджу вчителя іноземних мов як багатокомпонентний конструкт, побудований на основі взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів (мотиваційно-ціннісного, гностичного, практично-діяльнісного, особистісно-рефлексивного), що перебувають у постійній динаміці та взаємодії й утворюють конгломерат зовнішніх і внутрішніх індивідуальних та професійних якостей і компетентностей фахівця, що забезпечує формування його професійного іміджу;

- технологію структурування змісту формування професійного

іміджу майбутніх учителів іноземних мов, удосконалення полягає у виокремленні відповідно до компонентів професійного іміджу та з орієнтуванням на визначені програмні результати навчання таких змістових ліній: *ціннісна* (передбачає формування у здобувачів освіти системи мотивів та потреб формування професійного іміджу, долучення їх до професійних цінностей, розвиток їхнього емоційного інтелекту), *знаннява* (пов'язана з формуванням системи знань за фаховою підготовкою, з психолого-педагогічних наук та методології іміджотворчої діяльності), *діяльнісна* (пов'язана з опануванням майбутніми фахівцями умінь і навичок відповідно до обраного фаху та необхідних для продуктивного іміджотворення, а також набуттям особистісного досвіду у контексті формування власного професійного іміджу та його підтримання), *особистісна* (є показником внутрішнього саморуху особистості);

подальшого розвитку набули:

– теоретичні й методичні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов із використанням ідей іміджології в аспекті формування їх загальних та фахових компетентностей, що відображаються у професійному іміджі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в удосконаленні освітньої програми підготовки фахівців спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і література (із зазначенням мови)) на першому рівні вищої освіти щодо формулювання програмних результатів навчання; змісту робочих програм дисциплін «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Психологія», «Філософія», «Соціологія», «Ділова англійська мова», що полягає в його розширенні та доповненні контентом з проблем іміджології; впровадженні в освітню практику педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та науково-методичного забезпечення цього процесу: діагностичного комплексу для визначення рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та тематичного модуля спецкурсу для науково-педагогічних працівників ЗВО «Професійний імідж сучасного вчителя іноземних мов: особливості формування»; навчально-методичних матеріалів постійно діючого семінару «Планування професійної кар'єри»; майстер-класів («Стиль власноруч», «Ефективна саморепрезентація»); воркшопів («Наука бути лідером», «Розвиток емоційного інтелекту педагога»); презентацій («Ікони стилю ХХ–ХХІ століть», «Неординарні особистості»); занять мобільного консультативного пункту «Імідж власноруч» («Техніки вербалізації емоцій і почуттів», «Рефреймінг у прикладах: як у всьому знаходити гарне», «Надійний захист від образливих слів: вісім способів зберегти впевненість у собі», «П'ять моделей виграної поведінки в конфлікті», «Як зняти психологічне напруження і звільнитися від роздратування або гніву», «Як навчитися отримувати задоволення від життя (щодня)», «Рівні емоцій: точне налаштування на тональності спілкування», «Як позбутися зайвої самокритичності та негативних думок про себе», «Психологія поведінки: як

психологічна установка формує погляди, думки і переконання людей», «Технології самоконтролю і раціональної поведінки в екстремальних ситуаціях»); тренінгів особистісного розвитку, ораторської майстерності, саморегуляції емоційного стану («Ефективна комунікація», «Репетиція успіху», «Ведмідь, лисиця, сова, черепаха, акула: моделі поведінки в конфліктних ситуаціях»), що використовувалися у процесі експериментальних досліджень, представлені у навчальному посібнику «Професійний імідж учителя іноземних мов» та монографії «Формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов: теорія і методика».

Матеріали дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів, підготовки підручників, навчальних посібників, у системі післядипломної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників та в самоосвітній діяльності здобувачів освіти.

Результати дослідження *впроваджені* в практику освітньої діяльності Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 2170 від 03.12.2019 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2083 від 17.07.2020 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка (довідка № 26 від 17.07.2020 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 413 від 17.07.2020 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 29/20 від 26.06.2020 р.), КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (довідка № 787/05-21 від 09.12.2019 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (довідка № 01-09/318 від 07.07.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. У колективній монографії [2] особистим внеском дисертантки є розроблення розділу «Проектування педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів англійської мови»; у статті [16] авторкою здійснено періодизацію становлення та розвитку професійної підготовки вчителя іноземних мов в Україні, розкрито характерні особливості та суперечності кожного з періодів; у статті [19] авторкою висвітлено методику проведення педагогічного експерименту та представлено результати сформованості компонентів професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов на різних його етапах; у статті [23] дисертантці належить обґрунтування доцільності розгляду феномену «професійний імідж» у світлі статусно-рольової теорії особистості на основі критичного аналізу наявних підходів до його розуміння; у публікації [24] надбанням авторки є розроблення педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та аналіз результатів дослідження щодо перевірки її ефективності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації представлено й обговорено на наукових конференціях різного рівня:

– *міжнародних*: «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (Україна, Умань, 2016 р.), «Глухівські наукові читання – 2016» (Україна, Глухів, 2016 р.), «Актуальні питання професійної підготовки майбутніх учителів технологій та інженерів-педагогів у вищих навчальних закладах» (Україна, Глухів, 2016 р.), «Актуальные научные исследования в современном мире» (Україна, Переяслав-Хмельницький, 2016 р.), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Україна, Суми, 2015–2019 рр.), «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Україна, Львів, 2016 р.), «Pedagogika. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju (Польща, Варшава, 2017 р.), «Наука и образование – важнейший фактор развития общества в современных условиях» (Казахстан, Караганда, 2017 р.), «Scientific horizons» (Великобританія, 2017 р.), «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Україна, Київ, 2017 р.), «Педагогічна освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Україна, Ніжин, 2017 р.), «Використання медіа-технологій у підготовці вчителів: європейський та вітчизняний досвід» (Україна, Глухів, 2018 р.), «Підготовка фахівців у сфері освіти та менеджменту: європейський вимір» (Україна, Черкаси, 2018 р.), «Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти» (Україна, Глухів, 2018 р.), «Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі» (Україна, Суми, 2018–2019 рр.), «Проблеми та перспективи професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції» (Україна, Кропивницький, 2019 р.), «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Україна, Хмельницький, 2019 р.), «Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі» (Україна, Суми, 2019 р.), «Розвиток критичного мислення в процесі освітньої діяльності: вітчизняний та європейський виміри» (Україна, Глухів, 2020 р.);

– *всеукраїнських*: «Інноваційні освітньо-виховні стратегії в сучасному світі: змістовний та технологічний аспект» (Україна, Суми, 2015 р.), «Сіверщина. Від столиці до столиці» (Україна, Глухів–Батурин, 2016 р.), «Формування соціокультурної компетентності вчителя: зміст, традиції, інновації» (Україна, Глухів, 2016 р.), «Актуальні проблеми практичної психології» (Україна, Глухів, 2016 р.), «Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті» (Україна, Суми, 2016 р.), «The 21st Century Challenges in Education and Science» (Україна, Глухів, 2017–2018 рр.), «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (Україна, Бердянськ, 2017 р.), «Формування громадянськості як якості особистості засобами освітньої діяльності: реалії, проблеми та перспективи» (Україна, Глухів, 2017 р.), «Сучасна іншомовна освіта України та зарубіжжя: стан, виклики і перспективи» (Україна, Глухів, 2018 р.), «Актуальні проблеми практичної психології» (Україна, Глухів, 2018 р.), «Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти: досвід та перспективи» (Україна, Умань, 2019 р.), «Актуальні проблеми практичної психології» (Україна, Глухів, 2020 р.),

«Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Україна, Запоріжжя, 2020 р.);

– *міжрегіональних*: «Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, виклики і перспективи» (Україна, Глухів, 2016 р.); «Технологічна освіта у національно-культурному становленні молоді» (Україна, Глухів, 2017 р.);

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності» була захищена в 2011 р. у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено в 45 науково-методичних працях (39 одноосібних), серед яких: 2 монографії (1 колективна, опублікована в країнах Європейського Союзу), 1 навчальний посібник; 23 статті (16 – у фахових журналах і збірниках наукових праць з педагогічних наук; 5 – у зарубіжних періодичних виданнях, з яких 1 – у виданні, що індексується в наукометричній базі Web of Science; 2 – в інших виданнях); 19 публікацій у матеріалах конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (706 найменувань, із них 54 – іноземними мовами), 22 додатків. Загальний обсяг дисертації – 617 сторінок, із них 408 сторінок основного тексту, додатків – 120 сторінок. Робота містить 24 рисунки та 12 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення його результатів; зазначено відомості про впровадження та апробацію наукового доробку, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Соціально-педагогічні аспекти формування професійного іміджу вчителів іноземних мов»** – здійснено ретроспективний аналіз поглядів на роль і статус учителя в системі суспільно-культурних цінностей; досліджено особливості становлення та розвитку системи професійної підготовки вчителів іноземних мов в Україні; проаналізовано стан розробленості проблеми формування професійного іміджу вчителів іноземних мов у педагогічній теорії та освітній практиці.

На основі аналізу філософської, педагогічної, художньої літератури, продуктів кінематографу сформовано узагальнений опис вимог до особистісних і професійних якостей учителя від стародавніх часів до сьогодення. З'ясовано, що особистість педагога посідала чільне місце в становленні педагогічної науки та практики, проте кожна епоха створювала свій набір типових іміджів, в яких кристалізувала сутність учительської

професії, що позначалось на професійному статусі, репутації вчителів та особливому ставленні до них з боку суспільства.

Із 90-х рр. ХХ ст. спостерігається тенденція до трансформування образу вчителя, зокрема, його зниження від авторитетної, поважної людини, яка мала позитивні моральні цінності, якості, володіла високим рівнем культури, гуманіста до людини соціально неуспішної та непривабливої, малозабезпеченої, розбещеної, яка не викликає поваги, оскільки не має власної гідності й характеризується низькою мораллю, що пояснюється соціально-економічними чинниками, зокрема низькою заробітною платою, трудомісткістю навантаження, неналежними умовами праці тощо.

Констатовано намагання держави сьогодні «зламати» все ще стійкий стереотип образу вчителя в суспільстві. Наразі висуваються нові вимоги до вчителя, зокрема й іноземних мов. Ставлення до нього в суспільстві в умовах конкуренції дедалі більше залежить від сформованості іміджевих знань, умінь, а також значущих якостей, що вможливають гідне репрезентування себе в соціумі в поєднанні з умотивованим опануванням фахових та методичних знань, умінь, навичок та здатностей, необхідних для виконання майбутніх професійних обов'язків, та засвідчують відповідність учителя новій демократичній освітній ідеології. Проте через відсутність професійного стандарту чіткий набір компетентностей, які має здобути майбутній учитель іноземних мов, щоб отримати відповідну кваліфікацію, досі чітко не визначено, що зумовлює потребу у формуванні узагальненого уявлення про знання, уміння та здатності, професійні й особистісні якості, що їх має набути майбутній фахівець на етапі професійної підготовки і які стануть йому в пригоді для формування позитивного професійного іміджу. Зазначене вище спонукало звернутися до досвіду попередніх поколінь підготовки вчителів іноземних мов.

Аналітичний огляд праць з історії освіти вможливив окреслення змістово-організаційних засад становлення та розвитку професійної підготовки вчителів іноземних мов в Україні в різні історичні періоди: *перший* (друга половина ХVІ ст. – 1917 р.), що характеризується зародженням передумов для розгортання професійної підготовки власних учителів нових мов і першими кроками у її становленні, зокрема, створенням системи педагогічної освіти; *другий* (1917 – 1920-ті рр. ХХ ст.) пов'язаний з розгортанням підготовки вчителів іноземних мов в умовах становлення в Україні національної системи освіти; *третій* (1930-ті – початок 1960-х рр.) – період формування системних ознак професійної підготовки вчителя іноземних мов; *четвертий* (друга половина 1960-х – 1980-ті рр.), що характеризується подальшим розвитком системи професійної підготовки вчителів іноземних мов у руслі радянської освітньої парадигми; *п'ятий* (90-ті рр. ХХ ст. – до сьогодення) – доба переосмислення педагогічного процесу з нових національно-демократичних позицій.

Дослідження ретроспективи становлення системи професійної підготовки вчителів іноземних мов в Україні засвідчило переважання

спрямованості змісту освіти на формування фахових і методичних знань та вмінь майбутніх учителів іноземних мов, збагачення їх знаннями загальнокультурного, ідеологічного характеру, посилення психолого-педагогічної, загальноосвітньої загальнонаукової, політехнічної спрямованості змісту підготовки на різних етапах, що зумовлювалося переважно соціально-економічними чинниками. Проте завдання цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов під час професійної підготовки не ставилося.

За результатами аналізу наукових джерел у галузі філософії, психології, соціології, культурології, політології, в тому числі й дисертацій останніх десятиліть, узагальнено та систематизовано погляди зарубіжних і вітчизняних науковців і практиків щодо формування наукових уявлень про феномен іміджу, процеси, пов'язані з його формуванням, проблем іміджології як науки тощо.

Теоретичний аналіз, здійснений у межах розділу, дав підстави констатувати, що фахово займатися проблемою іміджу та особливостями його конструювання історично першими почали зарубіжні вчені. Проте їхні роботи мали переважно прикладний характер. Проблема іміджу привернула увагу пострадянських науковців наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., що позначилося роботами теоретиків іміджології А. Панасюка, Г. Почепцова, В. Шепеля, що створили базу іміджології як міждисциплінарної теоретико-прикладної науки відповідно до сучасних наукових тенденцій, що вимагає подальших досліджень для інтеграції наукових результатів, створення цілісної наукової концепції формування іміджу.

Виявлено, що нині практично всі науки гуманітарного циклу до сфери дослідницьких інтересів включають імідж. Останнім часом проблема іміджу досить помітно актуалізована й у педагогічній науці, що пояснюється активною державною політикою в галузі освіти і необхідністю підвищувати престиж педагогічних професій. У низці дисертацій останніх десятиліть (О. Бекетова, В. Бондаренко, М. Варданян, О. Горovenko, Ю. Дзязевич, Т. Довга, В. Ісаченко, А. Калюжний, О. Ковальова, І. Ніколаєску, О. Перелигіна, О. Попова, Н. Прус, І. Размолодчикова, Н. Тарасенко та ін.) означено різні аспекти формування професійного іміджу фахівців освітньої сфери. Наголошуючи на важливості побудови професійного іміджу фахівців, науковці переважно одностайні в поглядах, що його формування повинно бути не стихійним, а цілеспрямованим поетапним процесом, проте єдиної методологічної визначеності в розумінні й вивченні цього феномену досі не склалася. Попри значний науковий доробок в означеній царині, проблема формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО залишилася поза увагою і потребує нових наукових та емпіричних досліджень, підходів до її розв'язання, систематизації та теоретичного узагальнення.

Вивчення стану проблеми формування професійного іміджу вчителів іноземних мов у освітній практиці дало підстави стверджувати, що завдання

формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі їх підготовки у ЗВО цілеспрямовано не ставиться. Освітні програми підготовки фахівців за спеціальністю 014.02 Середня освіта. Мова і література (із зазначенням мови) переважно орієнтовані на розвиток фахових компетентностей майбутніх фахівців, при цьому не приділяється належної уваги розвитку особистості майбутнього педагога, в якого фахові знання й уміння поєднувалися б з іміджевими та із затребуваними в професії особистісними характеристиками: розвиненим емоційним інтелектом і, як наслідок, стресостійкістю; адекватною самооцінкою на базі сформованої Я-концепції; спрямованістю на ділову саморепрезентацію, зовнішню привабливість і гарні манери тощо. Зазначене дозволяє зробити висновок, що професійна підготовка у вищій школі дуже повільно трансформується в напрямі задоволення потреб сьогодення щодо підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних репрезентувати себе в освітньому та інших середовищах, і не дає бажаних результатів, а отже, потребує переосмислення наявного досвіду та розроблення системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов із метою поліпшення її якості.

У другому розділі – **«Концептуальні основи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов»** – схарактеризовано особливості організації та методик дослідження проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; проаналізовано сутність і структуру феномену; представлено концепцію та основні методологічні підходи цілеспрямованого його формування в педагогічних ЗВО.

З урахуванням специфіки проведення педагогічних досліджень було визначено етапи й основні методи наукового пошуку, що вможливило отримання достатньо повної й достовірної інформації щодо вирішення кожного з поставлених завдань дослідження. Сформульовано гіпотезу дослідження, яка ґрунтується на положенні, що формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов буде ефективним, якщо здійснюватиметься відповідно до науково обґрунтованих концептуальних засад, зокрема: методологічних підходів, принципів, факторів і педагогічних умов, змісту освіти, педагогічних технологій, форм, методів, спрямованих на набуття здобувачами освіти компетентностей, необхідних для іміджотворення, засобів діагностування рівнів сформованості професійного іміджу, що розглядаються як основа реалізації педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО.

Засобами теорії визначення понять професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов дефініювано як статусно-рольову характеристику, що об'єднує систему зовнішніх і внутрішніх індивідуальних та професійних якостей і компетентностей фахівця, що виявляється, підтверджується і розвивається в процесі набуття ним соціально-професійного досвіду і

покликана створити в громадськості образ соціально-професійної ролі, яку він конструює.

Концептуальну ідею розуміння професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов утілено у визначенні його структури як динамічної системи, яка складається з окремих компонентів: мотиваційно-ціннісного, гностичного, практично-діяльнісного, особистісно-рефлексивного.

У розділі представлено концепцію цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО. До особливостей пропонованої концепції віднесено положення про те, що: основним напрямом у формуванні професійного іміджу майбутніх учителів ІМ є пошук шляхів його узгодження з вимогами суспільства, соціальних інститутів і організацій; зміст іміджевої підготовки майбутніх учителів іноземних мов має враховувати специфіку їхньої професійної діяльності; бути орієнтованим на формування спеціальних іміджевих знань, умінь, здатностей та якостей, що вможливають гідне репрезентування фахівця у соціумі, у поєднанні з умотивованим опануванням фахових та методичних знань, умінь, навичок та здатностей, необхідних для виконання майбутніх професійних обов'язків; процес формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов має бути усвідомленим, послідовним, планомірним і комплексним; здійснюватися з використанням узвичаєних та інноваційних методик на основі поєднання педагогічних та іміджевих технологій і технік, а також із залученням можливостей неформальної та інформальної освіти з метою реалізації індивідуальних траєкторій здобувачів освіти; сформований на етапі навчання в педагогічних ЗВО професійний імідж майбутніх учителів ІМ уможливить їх успішне представлення себе як професіоналів у педагогічному й інших середовищах, а отже, забезпечить соціальний успіх і конкурентоспроможність у сфері освітніх послуг.

На основі вивчення сучасних освітніх парадигм, прогресивних педагогічних теорій та концепцій визначено, що система формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов має реалізовуватися шляхом застосування взаємопов'язаних методологічних підходів, зокрема системного, синергетичного, соціокультурного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, технологічного, інтеграційного, праксеологічного, аксіологічного та акмеологічного.

Третій розділ – **«Теоретичні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти»** – містить характеристику основних принципів, обґрунтування педагогічних умов і проектування педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО; обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості феномену.

Ураховуючи, що сутність будь-якого концептуального бачення вирішення проблеми дослідження реалізується на основі сукупності принципів як провідних регуляторів педагогічного процесу, покликаних

забезпечити його успішну реалізацію, для цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов визначено комплекс, що містить такі принципи: *загальнотеоретичні* (науковості, об'єктивності, детермінізму, доказовості, єдності свідомості й діяльності, практичної зорієнтованості), *загальнопедагогічні* (культуровідповідності; триєдності навчання, виховання та розвитку особистості; гуманістичної спрямованості, демократизму в організації освітнього процесу, системності, відповідності змісту професійної підготовки сучасним тенденціям розвитку освіти, нелінійності освітнього процесу, свободи викладання, екстраполяції кращих зразків педагогічної майстерності на майбутню професійну діяльність, полісуб'єктності й партнерства у взаємостосунках викладача і здобувачів освіти); *специфічні*, зумовлені особливостями формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов (особистісних пріоритетів, саморозвитку, конгруентності та реальності).

На основі вивчення доробку вчених щодо педагогічних умов, спрямованих на іміджотворчу діяльність майбутніх педагогів, а також власного бачення проблеми сформовано перелік із 15 педагогічних умов, забезпечення яких, ймовірно, сприятиме ефективності освітнього процесу, спрямованого на формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО. За результатами експертного оцінювання із застосуванням методу попарного ранжування встановлено, що найбільш вагомими з визначеного переліку є: забезпечення індивідуальної траєкторії формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; створення алгоритму формування професійного іміджу на основі впровадження наскрізних навчальних програм освітніх компонентів. Крім того, експерти переконані, що підготовка науково-педагогічних працівників до впровадження ідей іміджології в освітньому процесі ЗВО; інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти на засадах інноваційного підходу; використання квазіпрофесійної діяльності як засобу успішного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, є також украй важливими для створення професійного іміджу.

В основу розроблення педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти покладено положення про те, що кожна система має свою організацію, яка визначається відношеннями, зв'язками, упорядкованістю та структурою. Поняття відношень системи розуміють як фіксовані постійні індивідуальні властивості її елементів, що визначають її статичний характер. Динамічний характер, взаємодія та рух елементів системи обумовлені зв'язками, завдяки яким вона впорядковується.

Здійснений системний аналіз процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО дозволив схарактеризувати структуру цієї педагогічної системи як багаторівневий конструкт, що характеризується цілісністю та системою зв'язків. Основними елементами означеної системи з опертям на дослідження В. Кузьміна,

Н. Кузьміної, З. Решетової визначено підсистеми цілей, змісту, методів, засобів, форм навчання та контролю. Наголошено, що кожен елемент (підсистема) займає певну позицію та виконує визначені функції, що мають задовольняти потреби педагогічної системи з урахуванням її цілісності та взаємодії із зовнішнім середовищем.

Функціональний аналіз підсистем педагогічного процесу з опертям на підходи вчених дозволив виділити функціональні блоки (конструкти, що об'єднують певні підсистеми) і вможливив розроблення проекту педагогічної системи та його унаочнення у вигляді моделі з метою формалізування уявлення про формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО як цілісний процес, осмислення його мети й завдань, окреслення напрямів їх вирішення.

Розроблена структурно-функціональна модель педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО (рис. 1) складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового (мета, завдання, методологічні підходи та принципи), змістового (напрями структурування змісту, змістові концентри, засоби реалізації змісту формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ), процесуального (етапи формування професійного іміджу, педагогічні та іміджеві технології, різновиди діяльності, організаційні методи та форми), оцінювально-результативного (компоненти професійного іміджу, критерії, показники, рівні його сформованості та очікуваний результат). Запропонована ідеальна структурна побудова впорядковує теоретико-методологічні знання про досліджувану характеристику особистості та систематизує науково-практичні дії щодо цілеспрямованого її формування в процесі професійної підготовки.

Із метою визначення інтегральної оцінки сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у ході наукового пошуку розроблено критеріальний апарат дослідження, зокрема критерії («цінності та спонукання», «знання про професійний імідж», «іміджотворча поведінка», «особистісні й професійні якості та здатності»), відповідні показники. Для узагальнення та якісної характеристики результатів роботи виділено та схарактеризовано рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов (високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній та низький).

У четвертому розділі – **«Методичне забезпечення системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки»** – відповідно до структури педагогічної системи схарактеризовано цілі та зміст формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; висвітлено технологію цілеспрямованого його формування в педагогічних ЗВО, зокрема, конкретизовано форми і методи його формування та з'ясовано роль інструментів PR та психотехнологій у цьому процесі.

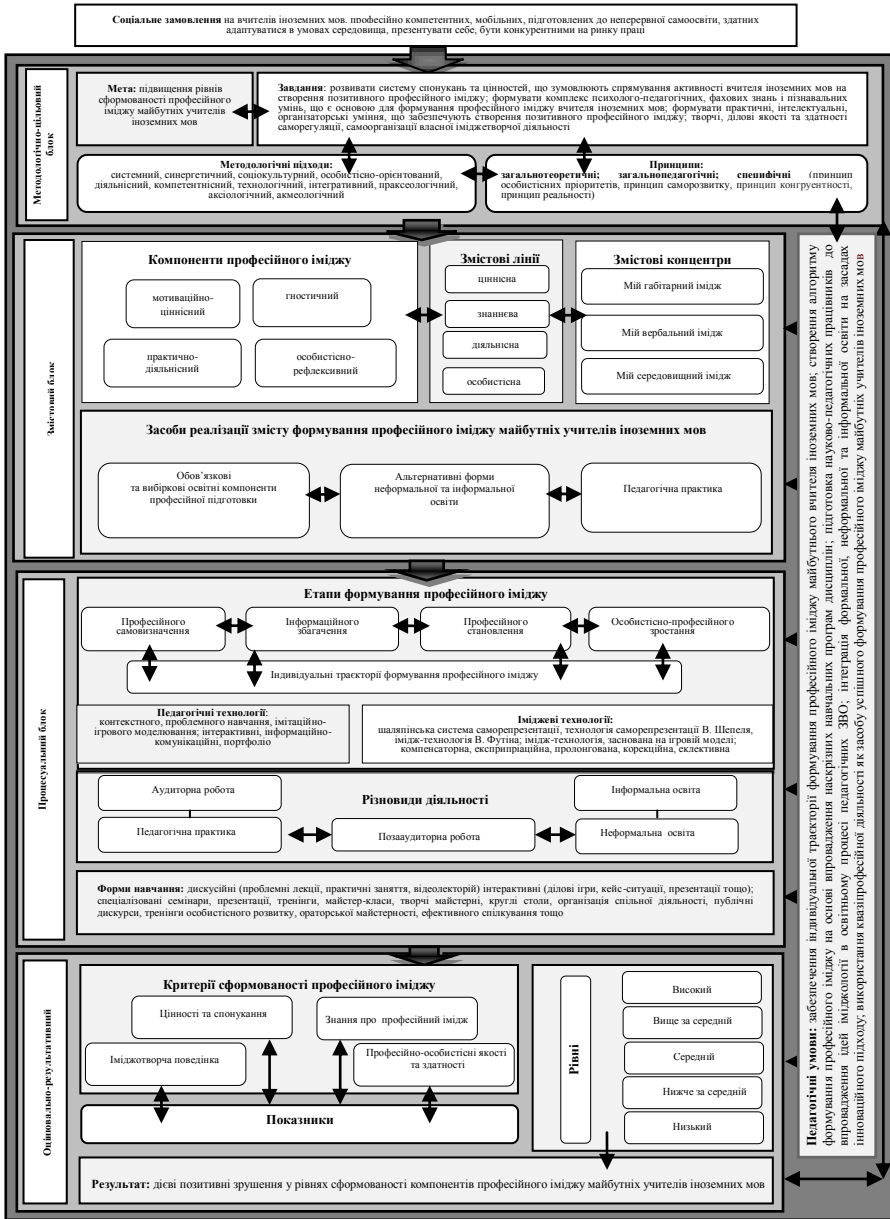

Рис. 1. Структурно-функціональна модель педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО

Відповідно до вимог стандартів вищої освіти теоретично обґрунтовано та розроблено цілі підготовки майбутніх учителів іноземних мов у аспекті формування в них професійного іміджу як освітні результати, що їх мають набути здобувачі освіти в процесі навчання за освітньо-професійною програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Основними цілями є сформувати: систему мотивів та потреб набуття професійного іміджу; систему професійних цінностей; емоційний інтелект; знання за фаховою підготовкою та з психолого-педагогічних наук; знання особливостей самовираження та самореалізації, їх форм та способів; методологію іміджотворчої діяльності, її основні принципи, механізми, ефективні методи, засоби створення і корекції професійного іміджу; систему наукових психолого-педагогічних і предметних умінь, навичок опанування базових технологій та спеціальних технік іміджотворчої діяльності, тактик і стратегій саморепрезентації, самовираження і самореалізації; відповідальну поведінку щодо підтримання позитивного професійного іміджу в реальному житті; здатність до рефлексії, розвиненість професійно-особистісних, гуманістичних та ділових якостей, здатність до креативності та естетичну вихованість. У їх визначенні виходили передусім із розуміння сутності та структури феномену, оскільки саме його компоненти мають стати об'єктами впливу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, і саме вони визначають оптимальність цього процесу.

Концептуальні ідеї щодо відбору та структурування змісту формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов запропоновано реалізовувати на основі загальнодидактичних і спеціальних принципів, зокрема, відкритості, нелінійності, системності, варіативності, гуманітаризації, наступності, модульності, андрагогічного, інноваційності, та у перебігу таких етапів: цільового, основного та коригувального, які передбачають конкретний алгоритм дій.

Проектувати зміст запропоновано на таких рівнях: 1) рівень освітньої програми; 2) рівень освітнього компонента; 3) рівень змістового модуля. На рівні освітньої програми відповідно до компонентів професійного іміджу та з орієнтуванням на визначені програмні результати навчання виокремлено такі лінії структурування змісту: ціннісна, знаннева, діяльнісна, особистісна, реалізацію яких убачаємо можливою за рахунок доповнення іміджотворчим змістом обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів ОП, посилення іміджотворчим контентом практичної підготовки майбутніх учителів та залучення здобувачів освіти до різних форм неформальної та інформальної освіти. Проектування змісту формування професійного іміджу на рівні освітнього компонента та змістового модуля передбачає розроблення тематики та змісту занять, укладання завдань для СРС та ІРС, методичних рекомендацій до їх виконання, розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, проектування змісту заходів неформальної та інформальної освіти.

З урахуванням необхідності створення алгоритму процесу здобуття конкретизованих знань, умінь та формування необхідних якостей і здатностей із дотриманням діагностичності у визначенні цілей, оптимальності вибору методів, засобів, прийомів, форм реалізації конкретизованого змісту, що має відбуватись шляхом інтегрування до наявної системи професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, обґрунтовано технологію цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО. Наголошено на доцільності опертя як на усталені педагогічні технології з їх методами і формами навчальної діяльності, що слугують основою педагогічного процесу, так і на сучасні надбання педагогічної теорії й практики в поєднанні з досягненнями науково-технічного прогресу, зокрема інноваційні педагогічні технології (студентоцентрованого, контекстного навчання, імітаційного моделювання, комунікативні, тренінгові, комп'ютерні, портфоліо тощо).

Узагальнено переваги застосування в цьому процесі іміджевих технологій, зокрема інструментів PR та психотехнологій (шляпінська система саморепрезентації, технологія саморепрезентації В. Шепеля, імідж-технологія В. Футіна; імідж-технологія, заснована на ігровій моделі; компенсаторна, експрипріаційна, пролонгована, корекційна, елективна), що суттєво активізують процес оволодіння здобувачами освіти компетентностями і дозволяють забезпечувати індивідуальні траєкторії формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

На основі означених технологій схарактеризовано комплекс методів: організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (метод лекції (проблемної, візуалізації), розповіді, пояснення, бесіди (репродуктивної, евристичної), спостереження за мовою, вправ, проєктів), стимулювання навчальної діяльності (навчальної дискусії, пізнавальних ігор, аналізу життєвих ситуацій, створення ситуацій успіху в навчанні), контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності (усного, письмового) та форм, що передбачають аудиторну роботу (лекції, семінарсько-практичні заняття); позааудиторну роботу (участь у заходах неформальної освіти); самостійну роботу здобувачів освіти (інформальна самоосвіта), а також під керівництвом викладача під час виконання різних видів творчих робіт.

П'ятий розділ – **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов»** – репрезентує методіку і результати проведеного педагогічного експерименту та окреслює перспективні напрями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у аспекті формування в них професійного іміджу.

Експериментальне дослідження щодо перевірки ефективності педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов проводилося на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,

«Чернігівського колегіуму» ім. Т. Г. Шевченка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Експериментальна робота тривала протягом 2015–2020 рр. і реалізовувалася у послідовності трьох етапів: організаційного, експериментально-практичного і підсумково-порівняльного.

У перебігу першого (організаційного) етапу було спроектовано програму педагогічного експерименту і забезпечено умови її реалізації; здійснено добір об'єктів педагогічного експерименту; обґрунтовано розмір генеральної та вибіркової сукупностей, визначено експериментальні бази дослідження; відібрано експериментальний та контрольний масиви, здійснено аналіз однорідності досліджуваних груп. Другий (експериментально-практичний) етап передбачав проведення констатувального і формувального експериментів.

Метою констатувального дослідження було з'ясування того, наскільки результативно є наявна система професійної підготовки вчителів іноземних мов; аналіз здатності науково-педагогічних працівників до іміджотворчої діяльності та готовності до застосування ідей іміджології в освітньому процесі. Цим етапом було охоплено 114 науково-педагогічних працівників вишів, які здійснюють підготовку майбутніх учителів іноземних мов.

За результатами контент-аналізу нормативної документації та самооцінювання констатовано, що узвичаєна професійна підготовка в закладах вищої освіти поки що недостатньо динамічно переорієнтовується на задоволення нових суспільних викликів, що детермінують суттєві зміни в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти, а готовність більшості науково-педагогічних працівників до іміджотворення є недостатньою, що підтверджено фрагментарністю знань респондентів про імідж як феномен, недостатнім володінням механізмами іміджотворення, наявністю утруднень у формуванні власного професійного іміджу. Зазначене підтвердило потребу в модернізації всіх компонентів традиційної педагогічної системи, що вможливить розв'язання проблеми цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ.

У формувальному експерименті взяли участь здобувачі освіти вищезазначених ЗВО, з яких методом попарного відбору було сформовано експериментальні та контрольні групи, кожна з яких налічувала 402 особи на початку експерименту та 398 наприкінці відповідно (решта здобувачів освіти припинила навчання за бакалаврськими програмами протягом 4 років із різних причин). 20 науково-педагогічних працівників долучилися до експерименту в якості експертів. Базою для апробації розробленого тематичного модуля спецкурсу «Професійний імідж сучасного вчителя іноземних мов», що вможливило підготовку педагогів до реалізації ідей іміджології в освітньому процесі, стали КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» та Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

У перебігу формувального експерименту вирішували такі завдання: засобами діагностичного інструментарію визначити збіги (розбіжності) початкових станів контрольної й експериментальної масивів; в експериментальній групі ввести експериментальні фактори впливу: здійснювати професійну підготовку відповідно до розробленої педагогічної системи та організаційно-методичного забезпечення цілеспрямованого формування професійного іміджу.

Із метою визначення початкових рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів ІМ – учасників контрольної та експериментальної груп були залучені науково-педагогічні працівники, які методом експертного оцінювання визначали рівні сформованості компонентів професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов на основі комплексу відібраних методик. Визначення інтегральної оцінки сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов здійснювалося обрахуванням середніх оцінок у балах за всіма показниками з урахуванням їх вагомості. Результати оцінювання експертами рівнів сформованості компонентів професійного іміджу кожного здобувача освіти було проаналізовано з метою встановлення збігу або відмінностей характеристик досліджуваних груп через зіставлення розподілів ЕГ та КГ і обрахування критерію однорідності χ^2 (критерій Пірсона). Емпіричні значення статистичного критерію χ^2 виявилися нижчими за $\chi^2_{\text{crit}} = 9,488$ (мотиваційно-ціннісний компонент – 0,725; гностичний компонент – 0,142; практично-діяльнісний компонент – 0,168; особистісно-рефлексивний компонент – 0,498). Отримані дані підтвердили збіг початкових станів контрольних та експериментальних груп на рівні статистичної значущості $\alpha = 0,05$ та забезпечили достатні підстави стверджувати, що розподіли респондентів ЕГ та КГ за рівнями сформованості компонентів професійного іміджу на початку експерименту не відрізняються.

В ЕГ було апробовано педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ, що здійснювалося у послідовності чотирьох умовно виділених етапів: професійного самовизначення, інформаційного збагачення, професійного становлення, особистісно-професійного зростання.

Перший етап – *професійного самовизначення* – зреалізовано під час вивчення такого освітнього компонента ОП, як «Вступ до спеціальності» та заходів неформальної освіти, зокрема презентацій («Неординарні особистості», «Кони стилю»), що вможливило ознайомлення здобувачів освіти з професійним іміджем як соціальним феноменом, що сприяє конкурентоспроможності фахівців у сучасному суспільстві, його складовими, особливостями створення візуальних образів, специфікою педагогічної комунікації та поведінки. Це сприяло формуванню чіткого уявлення про досконалу красу, естетичні ідеали, виробленню вмінь адаптувати власні характеристики до загальноприйнятих ідеалів, демонструвати культуру зовнішнього вигляду і поведінки, обирати стиль професійної діяльності тощо.

Під час другого етапу – *інформаційного збагачення* – у перебігу вивчення освітніх компонентів «Педагогіка», «Психологія», «Філософія» майбутні вчителі ІМ ознайомилися з основними моделями поведінки вчителя в різних професійних ситуаціях та поведінковими стратегіями, які забезпечують підтримання позитивного професійного іміджу; емоційним інтелектом як важливою складовою професійного іміджу сучасного вчителя; психологічними механізмами формування іміджу (фасцинація, атракція, міжособистісна перцепція) та психологічним інструментарієм іміджології (позиціонування, емоціоналізація, деталізація, вербалізація, візуалізація, дистанціювання, акцентування інформації, нейролінгвістичне програмування); соціальною стратифікацією суспільства та впливом соціальних статусів і ролей на сприйняття людьми один одного. Під час заходів неформальної освіти, зокрема у роботі постійно діючого семінару «Планування професійної кар'єри», майбутні педагоги оволодівали основними поняттями іміджології та інструментарієм іміджотворчої діяльності; ознайомилися з правовими та етичними обмеженнями у сфері іміджотворення.

У перебігу третього етапу – *професійного становлення* – здобувачі освіти в процесі вивчення освітніх компонентів «Ділова англійська мова», «Риторика», а також перебуваючи на практиці (навчально-залікова практика в основній школі) ознайомилися з комунікативними стратегіями; формами і методами самоідентифікації, тактиками та стратегіями саморепрезентації; вчилися ефективно спілкуватися державною та іноземною мовами в соціальній, професійній та академічній сферах, формулювати і висловлювати свої думки, конструювати стилістично довершений текст певного стилю; практикувалися у володінні засобами вербального та невербального впливу; репрезентували себе та результатів своєї роботи.

Завершальний етап – *особистісно-професійного зростання* – найбільшою мірою сприяв реалізації індивідуальних траєкторій формування професійного іміджу учасників експерименту, що полягало в можливості вибору здобувачами освіти відповідно до власних потреб і вподобань занять мобільного консультативного пункту «Імідж власноруч» та участі у їх роботі. Серед запропонованих заходів були представлені: практичні заняття консультативного характеру («Техніки вербалізації емоцій і почуттів», «Рефреймінг у прикладах: як у всьому знаходити гарне», «Надійний захист від образливих слів: вісім способів зберегти впевненість у собі», «П'ять моделей виграшної поведінки в конфлікті», «Як зняти психологічне напруження і звільнитися від роздратування або гніву», «Як навчитися отримувати задоволення від життя (щодня)», «Рівні емоцій: точне налаштування на тональності спілкування», «Як позбутися зайвої самокритичності і негативних думок про себе», «Психологія поведінки: як психологічна установка формує погляди, думки і переконання людей», «Технології самоконтролю і раціональної поведінки в екстремальних ситуаціях»); тренінги (особистого зростання, ораторського мистецтва, саморегуляції емоційного стану, «Репетиція успіху» на основі комплексу

вправ аутогенного тренування для самоствердження, «Ведмідь, лисиця, сова, черепаха, акула: моделі поведінки в конфліктних ситуаціях»); воркшопи («Розвиток емоційного інтелекту педагога», «Наука бути лідером»), майстер-класи («Стиль власноруч», «Ефективна саморепрезентація»). Загальним результатом проведеної роботи було представлення здобутків у вигляді портфоліо.

Варто наголосити на практичній зорієнтованості заходів, що вможливило застосовування інструментарію іміджології у власній іміджотворчій діяльності, зокрема тактик і стратегій саморепрезентації, самовираження і самореалізації, сприяло розвитку здатності ефективно працювати над власним професійним іміджем, утілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення, а також спроможності адекватно сприймати, оцінювати та виражати власні емоції, керувати настроєм і стресами; помірковано й виважено розв'язувати проблеми, влаштовувати позитивні міжособистісні взаєностосунки; демонструвати загальний оптимістичний настрій, емоційну стабільність та стресостійкість.

Зазначимо, що поточне оцінювання результатів формувального експерименту спрямовувалося на корекцію іміджотворчої підготовки здобувачів освіти, визначення тенденцій та перспектив їхнього особистісного та професійного зростання, контроль за динамікою професійного розвитку, корекцію організаційно-змістового забезпечення освітнього процесу, забезпечення педагогічних умов, що мають достовірно гарантувати позитивні зрушення в рівнях сформованості професійного іміджу майбутніх фахівців.

З огляду на мету третього (підсумково-порівняльного) етапу експериментального дослідження – здійснити аналіз результатів констатувального і формувального експериментів, визначити їх достовірність та обґрунтувати висновки – була проведена діагностична процедура за методикою констатувального експерименту. Її результати (табл. 1) порівняно між собою, а також з відповідними результатами на початку експерименту, здійснено оцінювання динаміки формування компонентів професійного іміджу в цілому.

Як видно з таблиці 1, наприкінці експерименту в ЕГ кількість респондентів з високим, вищим за середній та середнім рівнями сформованості всіх компонентів професійного іміджу виявилася значно вищою порівняно з КГ і становила: мотиваційно-ціннісний – 17,84 %; 49,25 %; 25,12 % відповідно; гностичний – 18,85 %; 29,89 %; 26,13 % відповідно; практично-діяльнісний – 21,60 %; 52,76 %; 12,32 % відповідно; особистісно-рефлексивний – 20,60 %; 19,35 %; 43,72 % відповідно, тоді як у КГ: мотиваційно-ціннісний – 6,28 %; 26,13 %; 38,44 % відповідно; гностичний – 2,01 %; 8,79 %; 26,88 % відповідно; практично-діяльнісний – 6,78 %; 12,07 %; 30,15 % відповідно; особистісно-рефлексивний – 4,52 %; 4,27 %; 31,16 % відповідно.

**Результати сформованості компонентів професійного іміджу
в респондентів контрольних та експериментальних груп**

Компоненти	Рівні сформованості	Контрольна група				Експериментальна група				Значення χ^2 emp ($\chi^2_{crit} = 9,488$)	
		Вхідний контроль		Вихідний контроль		Вхідний контроль		Вихідний контроль		Вхідний контроль	Вихідний контроль
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%		
Мотиваційно-ціннісний	високий	21	5,22	25	6,28	19	4,73	71	17,84	0,725	111,595
	вищий за середній	104	25,87	104	26,13	102	25,37	196	49,25		
	середній	155	38,55	153	38,44	166	41,29	100	25,12		
	нижчий за середній	87	21,64	80	20,01	81	20,15	25	6,28		
	низький	35	8,7	36	9,04	34	8,45	6	1,51		
	Всього	402	100	398	100	402	100	398	100		
Гностичний	високий	7	1,74	8	2,01	6	1,49	75	18,85	0,142	163,682
	вищий за середній	37	9,20	35	8,79	39	9,70	119	29,89		
	середній	111	27,61	107	26,88	110	27,36	104	26,13		
	нижчий за середній	141	35,08	142	35,68	140	34,83	63	15,83		
	низький	106	26,37	106	26,64	107	26,62	37	9,30		
	Всього	402	100	398	100	402	100	398	100		
Практично-діяльнісний	високий	17	4,23	27	6,78	16	3,98	86	21,60	0,184	265,714
	вищий за середній	44	10,95	48	12,07	44	10,94	210	52,76		
	середній	120	29,85	120	30,15	116	28,86	49	12,32		
	нижчий за середній	174	43,28	169	42,46	179	44,53	45	11,30		
	низький	47	11,69	34	8,54	47	11,69	8	2,02		
	Всього	402	100	398	100	402	100	398	100		
Особистісно-рефлексивний	високий	15	3,73	18	4,52	12	2,99	82	20,60	0,498	188,359
	вищий за середній	22	5,47	17	4,27	23	5,72	77	19,35		
	середній	119	29,60	124	31,16	116	28,86	174	43,72		
	нижчий за середній	169	42,04	174	43,72	170	42,28	42	10,55		
	низький	77	19,16	65	16,33	81	20,15	23	5,78		
	Всього	402	100	398	100	402	100	398	100		

Відмінності в характеристиках розподілів досліджуваних груп за всіма компонентами сформованості професійного іміджу наприкінці формуального експерименту підтверджено статистично. Емпіричні значення статистичного критерію χ^2 за показниками всіх компонентів на кінець експерименту виявилися набагато вищими за $\chi^2_{crit} = 9,488$ (мотиваційно-ціннісний – 111,595; гностичний – 163,682; практично-діяльнісний – 265,714; особистісно рефлексивний – 188,359).

Встановлення відмінностей між початковим та кінцевим станами експериментальної та контрольної груп засвідчило, що частка майбутніх учителів ІМ – учасників ЕГ, які продемонстрували високий, вищий за середній та середній рівні сформованості всіх компонентів професійного іміджу, суттєво зросла порівняно з початком формування експерименту (мотиваційно-ціннісний – з 287 осіб (71,39 %) до 367 (92,21 %); гностичний – від 155 осіб (38,56 %) до 298 (74,87 %); практично-діяльнісний – від 176 осіб (43,78 %) до 345 (86,68 %); особистісно-рефлексивний – від 151 особи (37,56 %) до 333 (83,67 %)). Натомість частка здобувачів освіти, які показали нижчий за середній і низький рівні сформованості компонентів професійного іміджу, зменшилася (мотиваційно-ціннісний – зі 115 осіб (28,60 %) до 31 (7,79 %); гностичний – з 247 осіб (61,44 %) до 100 (25,13 %); практично-діяльнісний – від 226 осіб (56,22 %) до 53 (13,32 %); особистісно-рефлексивний – від 251 особи (62,44 %) до 65 (16,33 %)). Зміни в КГ виявилися незначними.

Якісний аналіз результатів формування експерименту засвідчив динаміку позитивних змін у всіх компонентах сформованості професійного іміджу майбутніх учителів ІМ – учасників ЕГ. Вони демонстрували провідне місце професійної діяльності в ієрархії життєвих цінностей особистості; стійку потребу і розвиненість, міцність, стійкість, осмисленість мотивів щодо створення та підтримання власного позитивного професійного іміджу; виявляли глибший інтерес та яскравіші емоції щодо його створення. Вони мали більш ґрунтовні знання з навчальних дисциплін за фаховою підготовкою, з психолого-педагогічних наук; характеризувалися глибоким розумінням сутності професійного іміджу, його складових, особливостей самовираження та самореалізації, методології іміджотворчої діяльності. Крім професійного володіння іноземною мовою, сформованих психолого-педагогічних, методичних, комунікативних умінь, їм були притаманні: належне володіння технологіями та спеціальними техніками іміджотворчої діяльності; тактиками і стратегіями саморепрезентації, самовираження, що виявлялося в самостійному оцінюванні явищ, фактів, подій, ситуативній доречності зовнішності й поведінки, точності мовлення, творчому підході до вирішення завдань, умінні ідентифікувати себе з певною роллю, відповідальній поведінці щодо підтримання позитивного професійного іміджу в повсякденному житті. Їхня здатність до саморепрезентації, самовираження та самореалізації стала більш яскравою, а естетичний смак – делікатнішим.

Таким чином, у процесі перевірки ефективності педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти підтверджено, що вона дає високі результати.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано розв'язання наукової проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти, що виявляється у створенні концепції, обґрунтуванні та розробленні педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти та експериментальній перевірці її ефективності.

Результати дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань, підтвердили гіпотезу і дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Узагальнення результатів ретроспективного аналізу поглядів на роль і статус учителя в системі суспільно-культурних цінностей дало підстави для висновку, що особистість педагога посідала чільне місце в становленні педагогічної науки та практики в різні епохи. Окремі складники іміджу вчителя сприяли підвищенню професіоналізму, педагогічної майстерності педагогів, що позначалось на їхньому професійному статусі, репутації й особливому ставленні до них з боку суспільства. У будь-якому суспільстві завжди були ідеальні зразки, які поділяла більшість представників однієї і тієї самої соціальної групи. Кожна епоха створювала свій набір типових іміджів, в яких кристалізувала сутність учительської професії. Набір стандартних іміджів, які суспільство визнавало і пропагувало як престижні та гідні наслідування, ставали символами соціальної норми або навіть соціального успіху. Приймаючи ці норми, людина відчувала себе комфортно і захищено, тим самим проявляла свою лояльність до навколишньої дійсності.

Констатовано, що українське суспільство сьогодні ставить перед учителем, зокрема й іноземних мов, нові вимоги. В умовах конкуренції ставлення до нього в суспільстві дедалі більше залежить від сформованості іміджевих знань, умінь та навичок, а також значущих якостей, що вможливають гідне репрезентування себе в соціумі, у поєднанні з умотивованим опануванням фахових та методичних знань, умінь, навичок та здатностей, необхідних для виконання майбутніх професійних обов'язків. Проте через відсутність професійного стандарту чіткий набір компетентностей, що їх має здобути майбутній учитель іноземних мов, щоб отримати відповідну кваліфікацію, досі чітко не визначено. Це зумовлює потребу у формуванні узагальненого уявлення про знання, уміння та здатності, професійні й особистісні якості, які стануть у пригоді сучасному вчителю іноземних мов для формування професійного іміджу, з використанням методу експертного оцінювання.

На основі аналітичного огляду доробку з історії освіти окреслено змістово-організаційні засади становлення професійної підготовки вчителів іноземних мов в Україні в різні історичні періоди. Визначено, що її історичний шлях був складним та неоднозначним. В освітній політиці

держави в різні історичні періоди простежувався інтерес до якості підготовки майбутніх учителів іноземних мов, зумовлений соціально-економічними чинниками. Інституційні й змістові аспекти професійної підготовки таких фахівців проходили випробування часом й постійно уточнювалися. Нині відбувається кардинальне реформування педагогічної освіти в Україні, що значно ускладнює функціонування педагогічних ЗВО в умовах сьогодення.

2. За результатами аналізу наукових джерел, в тому числі й дисертацій останніх десятиліть, узагальнено та систематизовано погляди зарубіжних і вітчизняних науковців та практиків щодо формування наукових уявлень про феномен іміджу, процеси, пов'язані з його формуванням, проблеми іміджології як науки тощо. З'ясовано, що початок наукового вивчення феномену іміджу датується 1961 р., фахово займатися проблемою іміджу та особливостями його конструювання історично першими почали зарубіжні вчені. Проте роботи західних авторів переважно мають популярно-прикладний характер і не виходять на рівень теоретичних узагальнень. Розроблення іміджевої проблематики в Радянському Союзі та на пострадянському просторі розпочалося значно пізніше порівняно з Європою і Америкою.

Виявлено, що сьогодні імідж належить до сфери дослідницьких інтересів практично всіх наук гуманітарного циклу. Міждисциплінарність вивчення іміджу наповнює це поняття якостями наукового плюралізму, що ускладнює його вивчення. Попри значний науковий доробок в означеній царині, проблема формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО залишилася поза увагою.

Контент-аналіз інструктивно-нормативної документації, зокрема освітньо-професійних програм, навчальних планів та навчально-методичних матеріалів підготовки фахівців за спеціальністю 14.02 Середня освіта. Мова та література (з вказанням мови), уможливив виокремлення загальних тенденцій: завдання формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі їх підготовки в ЗВО цілеспрямовано не ставиться; ОП підготовки майбутніх учителів ІМ переважно орієнтовані на розвиток фахових компетентностей, не приділяється належна увага розвитку особистості майбутнього педагога, в якого професійні знання та вміння поєднувалися б із затребуваними в професії особистісними характеристиками; поява компетентностей, що хоч і віддалено, але орієнтують підготовку майбутніх учителів іноземних мов на створення професійного іміджу; відсутність окремих навчальних курсів, пов'язаних з іміджотворенням.

Встановлено, що узвичаєна професійна підготовка в педагогічних закладах вищої освіти поки що недостатньо динамічно переорієнтовується на задоволення нових суспільних викликів, що детермінують суттєві зміни в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти, модернізацію всіх компонентів традиційної педагогічної системи, що вможливило б розв'язання проблеми цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

З'ясування рівня обізнаності науково-педагогічних працівників стосовно значення професійного іміджу для фахівця освітньої сфери з огляду на відповідність вимогам професійного стандарту та визначення їх здатності до іміджотворчої діяльності, здійснене на основі опитування та самооцінювання, засвідчило фрагментарність знань респондентів про імідж як феномен, недостатнє володіння механізмами іміджотворення, наявність утруднень у формуванні власного професійного іміджу, що свідчить про недостатню готовність більшості науково-педагогічних працівників до іміджотворення.

3. На підставі вивчення наукової літератури з дотриманням принципів визначення понять *професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов* потрактовано як *статусно-рольову характеристику, що об'єднує систему зовнішніх і внутрішніх індивідуальних та професійних якостей і компетентностей фахівця, що виявляється, підтверджується і розвивається в процесі набуття ним соціально-професійного досвіду і покликана створити в громадськості образ соціально-професійної ролі, яку він конструює.*

У структурному плані професійний імідж учителя іноземних мов схарактеризовано як багатокомпонентну структуру, побудовану на основі взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів (мотиваційно-ціннісного, гностичного, практично-діяльсного, особистісно-рефлексивного), що перебувають у постійній динаміці та взаємодії. У результаті цієї взаємодії формується конгломерат зовнішніх і внутрішніх індивідуальних і професійних якостей та компетентностей фахівця, що забезпечує формування його позитивного професійного іміджу.

4. Розроблено та науково обґрунтовано авторську концепцію цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти, основними концептуальними напрямками якої визначено: модернізацію складових освітнього процесу з використанням інноваційних методик на основі поєднання педагогічних та іміджевих технологій і технік; педагогічну інтеграцію; залучення можливостей неформальної та інформальної освіти з метою реалізації індивідуальних траєкторій формування професійного іміджу здобувачів освіти, що вможливить їх успішне репрезентування себе як професіоналів у педагогічному й інших середовищах, а отже, забезпечить соціальний успіх і конкурентоспроможність у сфері освітніх послуг.

Концепція спрямовує науковий пошук на досягнення мети і завдань іміджевої підготовки майбутніх учителів іноземних мов у єдності трьох взаємопов'язаних концептів: *методологічного, теоретичного і технологічного.*

Встановлено, що формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти має реалізовуватися шляхом застосування взаємопов'язаних *методологічних підходів* (системного, синергетичного, соціокультурного, особистісно орієнтованого, діяльсного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, технологічного,

інтеграційного), які в єдності забезпечують адекватне вирішення завдань дослідження.

5. Доведено, що цілеспрямоване формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов має ґрунтуватися на сукупності *загальнотеоретичних* (науковості, об'єктивності, детермінізму, доказовості, єдності свідомості й діяльності, практичної зорієнтованості); *загальнопедагогічних* (культуравідповідності; триєдності навчання, виховання та розвитку особистості; гуманістичної спрямованості, демократизму в організації освітнього процесу, системності, відповідності змісту професійної підготовки сучасним тенденціям розвитку освіти, нелінійності освітнього процесу, свободи викладання, полісуб'єктності й партнерства у взаємостосунках викладача і здобувачів освіти, екстраполяції кращих зразків педагогічної майстерності на майбутню професійну діяльність) та *специфічних* (особистісних пріоритетів, саморозвитку, конгруентності, реальності) принципів, спрямованих на підвищення якості професійної освіти педагогів.

Засобами експертного оцінювання виявлено педагогічні умови, які сприятимуть формуванню професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, а саме: забезпечення індивідуальних траєкторій формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; створення алгоритму формування професійного іміджу на основі впровадження наскрізних навчальних програм дисциплін; підготовка науково-педагогічних працівників до впровадження ідей іміджології в освітньому процесі педагогічного ЗВО; інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти на засадах інноваційного підходу; використання квазіпрофесійної діяльності як засобу успішного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

З'ясовано, що домінантною умовою цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ є забезпечення індивідуальних траєкторій формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, актуальність якої підтверджується і освітньою парадигмою студентоцентрованого навчання.

6. Розроблено та науково обґрунтовано педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО, яка структурно відображає основні компоненти освітнього процесу, а функціонально забезпечує подолання наявних у практиці суперечностей за рахунок реалізації ідей іміджології в освітньому процесі ЗВО та поєднання педагогічних й іміджевих технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців. Розкрито сутність підсистем (цілей, змісту, форм, методів, засобів, контролю), ієрархічно підпорядкованих спільній меті і спрямованих на реалізацію розробленої концепції цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

Спроектвано структурно-функціональну модель педагогічної системи

формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО, яка є ідеальною структурною побудовою, що відображає систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в умовах педагогічного вишу; унаочнює процес поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов і складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: *методологічно-цільового* (мета, завдання, методологічні підходи та принципи), *змістового* (компоненти професійного іміджу, змістові лінії, змістові центри, засоби реалізації змісту формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ), *процесуального* (етапи формування професійного іміджу, педагогічні та іміджеві технології, різновиди діяльності, організаційні методи та форми), *оцінювально-результативного* (критерії, показники і рівні його сформованості та очікуваний результат) блоків.

7. Визначено та теоретично обґрунтовано цілі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов як системотвірний чинник педагогічної системи, прогнозований результат іміджевої підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Відповідно до структури професійного іміджу представлено програмні результати навчання в частині формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у контексті мотиваційно-ціннісного, гностичного, практично-діяльницького, особистісно-рефлексивного компонентів.

Обґрунтовано технологію структурування змісту формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО. Означено основні принципи його відбору, зокрема: відкритості, нелінійності, варіативності, гуманітаризації, наступності, модульності, інноваційності, дотримання яких сприятиме ефективності розробленої педагогічної системи. Відповідно до компонентів професійного іміджу та з орієнтуванням на визначені програмні результати навчання виділено такі змістові лінії його структурування: ціннісну (передбачає формування у здобувачів освіти системи мотивів та потреб формування професійного іміджу, долучення їх до професійних цінностей, розвиток їхнього емоційного інтелекту), знаннєву (пов'язана з формуванням системи знань за фаховою підготовкою, з психолого-педагогічних наук та методології іміджотворчої діяльності), діяльницьку (пов'язана з опануванням майбутніми фахівцями умінь і навичок відповідно до обраного фаху та необхідних для продуктивного іміджотворення, а також набуттям особистісного досвіду у контексті формування власного професійного іміджу та його підтримання), особистісну (є показником внутрішнього саморуху особистості).

Для реалізації концептуальних напрямів системного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО запропоновано проектувати зміст на таких рівнях: 1) рівень освітньої програми; 2) рівень освітнього компонента; 3) рівень змістового модуля.

8. З'ясовано, що для реалізації концептуальних напрямів системного формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ технології навчання

повинні бути дидактично підпорядкованими обґрунтованим цілям, змісту, прогнозованим результатам.

Доведено, що розроблена педагогічна система цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ має реалізовуватися через узвичаєні педагогічні технології з їх методами і формами навчальної діяльності, які, з одного боку, слугують основою педагогічного процесу, з іншого – системотворчою стратегією формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ. Їм підпорядковані локальні інноваційні технології, зокрема педагогічні (студентоцентрованого, контекстного навчання, імітаційного моделювання, комунікативні, тренінгові, портфоліо) та іміджеві, або психотехнології (шалапінська система саморепрезентації, технологія саморепрезентації В. Шепеля, імідж-технологія В. Футіна; імідж-технологія, заснована на ігровій моделі; компенсаторна, експрипріаційна, пролонгована, корекційна, еклективна), які відповідають потребам організації процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів ІМ.

Визначено та обґрунтовано комплекс методів, форм та засобів навчання на основі узвичаєних та інноваційних технологій. Зокрема, серед методів відзначимо такі, як організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (метод лекції (проблемної, візуалізації), розповіді, пояснення, бесіди (репродуктивної, евристичної), спостереження за мовою, вправ, проєктів), стимулювання навчальної діяльності (навчальної дискусії, пізнавальних ігор, аналізу життєвих ситуацій, створення ситуацій успіху в навчанні), контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності (усного, письмового).

9. Закономірний характер впливу обґрунтованих положень цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов підтверджено в процесі проведення педагогічного експерименту. Порівняльний аналіз експериментальних даних засвідчив ефективність запропонованої системи цілеспрямованого формування в них професійного іміджу. Наприкінці експерименту частка майбутніх учителів ІМ – учасників ЕГ, які продемонстрували високий, вищий за середній та середній рівні сформованості всіх компонентів професійного іміджу, суттєво зросла порівняно з початком формувального експерименту (мотиваційно-ціннісний – з 287 осіб (71,39 %) до 367 (92,21 %); гностичний – від 155 осіб (38,56 %) до 298 (74,87 %); практично-діяльнісний – від 176 осіб (43,78 %) до 345 (86,68 %); особистісно-рефлексивний – від 151 особи (37,56 %) до 333 (83,67 %)). Натомість частка здобувачів освіти, які показали нижчий за середній і низький рівні сформованості компонентів професійного іміджу, зменшилася (мотиваційно-ціннісний – зі 115 осіб (28,60 %) до 31 (7,79 %); гностичний – з 247 осіб (61,44 %) до 100 (25,13 %); практично-діяльнісний – від 226 осіб (56,22 %) до 53 (13,32 %); особистісно-рефлексивний – від 251 особи (62,44 %) до 65 (16,33 %)). Зміни в контрольних групах виявилися незначними.

10. Результати проведеного дослідження вможливили обґрунтування прогностичних напрямів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у аспекті формування в них професійного іміджу, а саме: 1) затвердження Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», розроблення стандарту вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта для першого (бакалаврського) рівня, ініціювання розроблення окремих вимог для вчителів-предметників; 2) підвищення соціального статусу вчителя, престижу педагогічної професії за рахунок продовження реформи оплати праці освітян та створення належних умов праці; 3) розроблення та затвердження кодексу етики педагогічного працівника та аксіологізація професійної підготовки майбутніх учителів ІМ; диверсифікація освітніх програм, орієнтованих на різні цільові групи, що забезпечать індивідуальні освітні траєкторії та постійну навчально-методичну підтримку майбутніх учителів ІМ; формування змісту професійної підготовки на міждисциплінарній основі з обов'язковим визначенням наскрізної іміджевої складової в компонентах загальної та професійної підготовки; організація середовища для набуття майбутніми вчителями іноземних мов досвіду іміджотворчої діяльності на етапі професійної підготовки в педагогічному ЗВО.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи подальших досліджень пов'язані з пошуком ефективних методів та засобів формування професійного іміджу на основі міждисциплінарної інтеграції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Ткаченко Н. Формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов: теорія та методика : монографія / за наук. ред. В. П. Курок. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. 454 с.
2. Ткаченко Н. Проектування педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів англійської мови. *Transformations in contemporary Society: Humanitarian Aspects* : monograph. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. P. 269–276.

Навчальний посібник:

3. Ткаченко Н. Професійний імідж вчителя іноземних мов : навчальний посібник. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2019. 73 с. URL: <http://192.168.1.72/handle/123456789/798>

Публікації у вітчизняних фахових виданнях з педагогічних наук:

4. Ткаченко Н. М. Теоретичні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки. *Проблеми сучасного педагогічного образования. Серія: Педагогіка и психология*. Ялта : РИО КГУ, 2014. Вып. 46. Ч. 4. С. 251–256.
5. Ткаченко Н. М. Особливості реалізації соціокультурного підходу до навчання іноземних мов у вищій школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. № 8 (42). С. 255–262.
6. Ткаченко Н. Теоретико-методологічні основи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови з урахуванням положень концепції «Нова українська школа». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. № 9 (63). С. 188–200.
7. Ткаченко Н. Орієнтири професійної діяльності сучасного вчителя іноземних мов. *Педагогічні науки*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. № 73. Т. 1. С. 139–144.
8. Ткаченко Н. Імідж як феномен міждисциплінарного наукового дослідження. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2017. Вип. 1 (33). С. 119–127.
9. Ткаченко Н. Концепція системного формування професійного іміджу вчителя іноземної мови. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. Вип. 1. С. 124–129.
10. Ткаченко Н. М. Педагогічні фактори та умови успішної реалізації педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у ВПНЗ. *Теорія і методика професійної освіти*. 2017. Вип. 13. 65–79. URL: https://ivet-ua.science/images/Journals_IPTO/TMPO/TMPO_13_2017.pdf
11. Ткаченко Н. М. Критеріально-рівневий підхід до діагностування професійного іміджу вчителя іноземних мов. *Педагогічні науки*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. № 81. Т. 1. С. 201–207.
12. Ткаченко Н. М. Стратегії, техніки та технології створення позитивного професійного іміджу вчителя іноземних мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 60. Т. 2. С. 168–172.
13. Ткаченко Н. М. Методика формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2018. № 3. С. 180–183.
14. Ткаченко Н. М. Генезис уявлень про імідж в історії людства. *Інноваційна педагогіка*. 2018. № 5. С. 133–137.

15. Ткаченко Н. М. Визначення сучасного контексту поняття «професійний імідж вчителя іноземних мов» у науковому просторі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. № 61. Т. 2. С. 198–202.

16. Ткаченко Н. М., Ткаченко І. О. Професійна підготовка вчителів іноземних мов в історичній ретроспективі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2019. Вип. 39. С. 30–39.

17. Ткаченко Н. М. Моделювання педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 9. С. 86–91.

18. Ткаченко Н. М. Стан проблеми формування професійного іміджу вчителів іноземних мов в освітній практиці. *Педагогіка і психологія*. 2020. Вип. 63. С. 168–178.

19. Ткаченко Н. М., Ткаченко І. О. Аналіз результатів впровадження педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 22. С. 103–107.

Публікації у закордонних періодичних виданнях:

20. Tkachenko N. Foreign Language teacher's professional image structure. *Modern Science – Moderní věda*. Praha. Česká Republika : Nemoros, 2017. № 1. S. 77–84. (ISSN 2336-498X)

21. Tkachenko N. M. Selecting and structuring the content of the future teachers of English professional training in the aspects of their professional image forming. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie*. Łódź : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności, 2018. № 1(9). S. 20–25. (ISSN 2450-3800)

22. Ткаченко Н. М. Концепція формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої педагогічної освіти. *Colloquium-journal*. Warszawa, Poland, 2019. № 18 (42). С. 56–60. (ISSN 2520-2480)

23. Ткаченко Н. М., Ткаченко І. О. До проблеми визначення поняття «професійний імідж». *Colloquium-journal*. Warszawa, Poland, 2019. № 21 (45). С. 58–60. (ISSN 2520-2480)

24. Kurok V., Tkachenko N. Future English Teachers' Professional Image Forming. *Postmodern openings*. 2020. Vol. 11, Issue 3. P. 95–114. URL: <https://doi.org/10.18662/po/11.3/201>

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Ткаченко Н. М. Особливості формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови у педагогічному університеті в умовах глобалізації. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : матеріали ІІ міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 3 грудня 2015 р.). Суми, 2015. Ч. 2. С. 150–153.

26. Ткаченко Н. Сутність та структура професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. *Актуальные научные исследования в современном мире* : сборник научных трудов по материалам XIX международной научной конференции (г. Переяслав-Хмельницкий, 26–27 ноября 2016 г.). Переяслав-Хмельницкий, 2016. Вып. 11 (19). Ч. 4. С. 109–114.

27. Ткаченко Н. М. Генезис та сучасний стан проблеми формування професійного іміджу. *Глухівські наукові читання – 2016. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук* : матеріали VI міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів (м. Глухів, 27–29 вересня 2016 р.). Глухів, 2016. С. 88–92.

28. Ткаченко Н. М. Сучасні вимоги до професійної підготовленості вчителя іноземної мови як чинники формування його позитивного іміджу. *Сучасна іншомовна освіта в Україні та закордоном: стан, виклики і перспективи* : матеріали II міжрегіонального науково-практичного семінару за участю вчених України та зарубіжжя (м. Глухів, 25 жовтня 2016 р.). Суми, 2016. Вип. 2. С. 132–135.

29. Ткаченко Н. М. Імідж вчителя іноземної мови як соціально-психологічний феномен і предмет наукового дослідження. *Актуальні проблеми практичної психології* : збірник статей III всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Глухів, 10–11 листопада 2016 р.). Глухів, 2016. С. 148–151.

30. Ткаченко Н. Теоретико-методологічні основи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови з урахуванням положень концепції «Нова українська школа». *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 8 грудня 2016 р.). Суми, 2016. Ч. 2. С. 75–79.

31. Ткаченко Н. М. Імідж як соціальний феномен. *Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування* : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23–24 грудня 2016 р.). Львів, 2016. С. 119–121.

32. Ткаченко Н. М. Педагогічні принципи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Pedagogika. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju* : zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (Warszawa, 30–31.01.2017). Warszawa, 2017. S. 90–92. URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/file/scientific_conference_61/61-31.pdf

33. Ткаченко Н. Н. Функции профессионального имиджа учителя иностранных языков. *Наука и образование – важнейший фактор развития общества в современных условиях* : материалы IV международной научно-практической конференции (г. Караганда, 28 апреля 2017 г.). Караганда, 2017. С. 272–275.

34. Tkachenko N. Foreign language teacher professional image: the essence, structure and functions. *The 21st Century Challenges in Education and*

Science : матеріали V науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами (м. Глухів, 20 квітня 2017 р.). Суми, 2017. Вип. 4. С. 175–177.

35. Ткаченко Н. М. Критерії та показники сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали I всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Бердянськ, 20–21 квітня 2017 р.). Бердянськ, 2017. Ч. 2. С. 233–235.

36. Tkachenko N. Qualitative characteristics of the levels of the Foreign languages teacher's professional image. *Scientific horizons – 2017 : materials of the XIII international scientific and practical conference* (Sheffield, September 30–October 7, 2017). Sheffield, 2017. P. 3–11.

37. Ткаченко Н. М. Відбір змісту процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє* : збірник тез учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6–7 жовтня 2017 р.). Київ, 2017. С. 103–105.

38. Ткаченко Н. М. Педагогічні фактори, що впливають на формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. *Педагогічна освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ніжин, 19–20 жовтня 2017 р.). Ніжин, 2017. С. 204–206.

39. Ткаченко Н. М. Технологічні особливості процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 7 грудня 2017 р.). Суми, 2017. Ч. 1. С. 206–210.

40. Tkachenko N. Information and communication technologies as the leading means of future foreign languages teachers professional image forming. *The 21st Century Challenges in Education and Science* : матеріали V науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами (м. Глухів, 18–19 квітня 2018 р.). Суми, 2018. Вип. 6. С. 35–36.

41. Ткаченко Н. М. Вербальний імідж майбутнього вчителя іноземних мов як основа його професійного іміджу. *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі* : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Суми, 29 листопада 2018 р.). Суми, 2018. С. 80–82.

42. Ткаченко Н. М. Формування вербальної складової професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення дисципліни «Ділова англійська мова». *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 6 грудня 2018 р.). Суми, 2018. С. 87–91.

43. Ткаченко Н. М. Сучасний вчитель – який він: результати опитування учнів. *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов* : матеріали

П міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Суми, 29 листопада 2019 р.). Суми, 2019. С. 86–89.

***Опубліковані праці, які додатково відображають
результати дисертації:***

44. Ткаченко Н. М. Методичні засади викладання інтегрованого курсу «Англійська мова та світова література» у програмі підготовки майбутніх учителів англійської мови. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. Ялта : РВВ КГУ, 2014. Вип. 46. Ч. 3. С. 133–139.

45. Ткаченко Н. Підготовка та проведення окремих видів навчальних занять у ЗВО : методичні рекомендації для студентів ОС «магістр» спеціальності 014.02 Середня освіта. Мова та література (англійська). Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2019. 43 с.

АНОТАЦІЇ

Ткаченко Н. М. Теоретичні і методичні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка МОН України, Глухів, 2020.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано розв’язання наукової проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти. У ході наукового пошуку визначено суть та структуру феномену, обґрунтовано концепцію, методологічні підходи, педагогічну систему цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти. Розроблено модель системи, визначено критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Виявлено і обґрунтовано педагогічні фактори і умови системного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти, розроблено науково-методичне забезпечення цього процесу. Узагальнено експериментальні дані, які доводять правомірність висновків щодо ефективності впровадженої педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійний імідж, майбутні вчителі іноземних мов, концепція, модель, педагогічні умови, педагогічна система, інноваційні педагогічні технології, педагогічний заклад вищої освіти, професійна підготовка.

Ткаченко Н. Н. Теоретические и методические основы формирования профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков в педагогических высших учебных заведениях. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко МОН Украины, Глухов, 2020.

В диссертации осуществлено теоретическое обобщение и предложено решение научной проблемы формирования профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков в учреждениях высшего образования. В ходе научного поиска определены сущность и структура феномена, обоснована концепция, методологические подходы, педагогическая система целенаправленного формирования профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков в учреждениях высшего образования. Разработана модель системы, определены критерии, показатели и уровни сформированности профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков. Выявлены и обоснованы педагогические факторы и условия системного формирования профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков в учреждениях высшего образования, разработано научно-методическое обеспечение этого процесса. Обобщены экспериментальные данные, доказывающие правомочность выводов относительно эффективности внедренной педагогической системы целенаправленного формирования профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: профессиональный имидж, будущие учителя иностранных языков, концепция, модель, педагогические условия, педагогическая система, инновационные педагогические технологии, педагогическое учреждение высшего образования, профессиональная подготовка.

Tkachenko N. M. Theoretical and methodical grounds of future foreign languages teachers' professional image forming at pedagogical higher educational establishments. – On the rights of the manuscript.

The dissertation on obtaining the scientific degree of the Doctor of pedagogical sciences in the specialty 13.00.04 – Theory and methodics of professional education. – Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, 2020.

The dissertation provides the theoretical generalization and offers practical solution to the scientific problem of forming the future foreign languages teachers' professional image at pedagogical higher educational institutions.

Ukrainian society today sets new requirements for foreign language teachers. In a competitive environment, the attitude to them in the society increasingly

depends on the image knowledge, skills and abilities, as well as qualities that allow a decent presentation of themselves in the society, combined with motivated mastering of professional and methodological knowledge, skills and abilities, necessary for future professional activity.

The analysis of scientific sources, including dissertations of recent decades, the views of foreign and domestic scientists and practitioners on the image phenomenon, the processes of its forming, the imageology as a science etc. revealed that today almost all the humanities include image in the subject area of the research interests. Despite the significant scientific achievements in this sphere, the problem of forming the future foreign language teachers' professional image has been ignored.

It was also established that usual professional training in pedagogical institutions of higher education is not yet dynamically reoriented to meet new social challenges that determine significant changes in the educational process including modernization of all components of the traditional pedagogical system, which would solve the problem of future foreign language teachers' professional image forming.

The said above facts actualized the problem of the research.

In the research the professional image of the future teacher of foreign languages is interpreted as the status-role characteristic that combines a system of external and internal individual and professional qualities and competencies of the specialist, which is identified, confirmed and developed in the process of mastering socio-professional experience and is aimed to form the society's image of the socio-professional role the person constructs. Structurally, the professional image of the foreign language teacher is seen as a multicomponent structure built on the basis of interconnected and interdependent components (motivational-value, gnostic, practical-activity, personal-reflexive), which are in constant dynamics and interaction.

The concept of future foreign languages teachers professional image purposeful forming in pedagogical institutions of higher education was developed and scientifically substantiated. It is directed at educational process components modernization; pedagogical integration; using the opportunities of non-formal and informal education and providing the future teachers' individual trajectories of professional image forming, which will allow their successful presenting themselves as professionals in pedagogical and other environments, as well as ensure social success and competitiveness in the labor market.

It is established that the future foreign language teachers' professional image forming in pedagogical institutions of higher education should be implemented by means of interrelated methodological approaches (systemic, synergetic, sociocultural, personality-oriented, activity, axiological, acmeological, competence, technological, integrational). It is proved that future foreign languages teachers' professional image purposeful forming should be based on the set of general theoretical; general pedagogical and specific (of personal priorities, self-

development, congruence, reality) principles that are aimed at improving the quality of teachers' professional image forming.

By means of expert evaluation the following pedagogical conditions that will contribute to the future foreign languages teachers' professional image forming were revealed: ensuring the individual trajectory of the future foreign languages teachers' professional image forming; creating the algorithm of the professional image forming based on cross-curricular programs introduction; training the teaching staff for implementing the ideas of imageology in the educational process of pedagogical higher educational institutions; integration of formal, non-formal and informal education on the basis of innovative approach; using quasi-professional activity as the means of the future foreign languages teachers' professional image successful forming.

The pedagogical system of the future foreign language teachers' professional image purposeful forming in pedagogical higher educational establishments has been developed, all components of which are focused on the common goal, interconnected and aimed at implementing the worked concept. The structural-functional model of the future foreign language teachers' professional image purposeful forming in pedagogical higher educational establishments has been projected as the ideal structural construction consisting of interconnected blocks: methodological-target, content, process and evaluation-resultful.

The goals and content of training future foreign language teachers in pedagogical institutions of higher education based on imageology grounds are determined. The forms, methods and technologies of the future foreign languages teachers' professional image forming in pedagogical establishments of higher education are defined and substantiated. The effectiveness of the proposed pedagogical system of the future foreign languages teachers' professional image forming in pedagogical institutions of higher education has been experimentally tested. The prognostic substantiation of prospects of future foreign languages teachers' professional training in pedagogical establishments of higher education in the aspect of their professional image forming is carried out.

Key words: professional image, future foreign languages teachers, concept, model, pedagogical conditions, pedagogical system, innovative pedagogical technologies, pedagogical institution of higher education, professional training.

Підп. до друку 09.11.2020 р.
Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. №3330
Облік.-вид. арк. 1,09. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року

Видруковано у Глухівському національному педагогічному
університеті імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24.